

явища соціокультурні, що проявляються через та за допомогою мови, інтерпретація яких пов'язана з соціальним контекстом; яка виходить (і підтверджує) з положення, що закон – абстрактний, а право конкретне. Так, слід згадати канадського вченого Бьярна Мелкевіка та його відому працю про неможливість існування «уже-права». На думку цього вченого, до якої ми теж схилиємось, «право твориться на практиці, а відтакі будь-яка віра в «уже-право» є необґрунтованою. Не існує гарного чи поганого права або «уже-права», є гарна чи погана робота юристів, адвокатів та суддів з інтерпретації і аргументації» [1, с. 42]. Такий підхід не був властивий українській та, відповідно, радянській юриспруденції. Так, нормативна теорія розуміння права сприймала його (право) «відірвано» від соціального контексту, зважаючи лише на волю панівного класу (публічної влади), закріплену у тексті нормативно-правового акту.

На сьогодні юридична лінгвістика розглядається як окрема сферою наукових досліджень, однак чітко її предмет не визначається. Хоча й вказується її міждисциплінарний характер, але мовники, як ми вказали вище, до її сфери відносять усі дослідження за допомогою лінгвістичних засобів текстів нормативно-правових актів. Водночас, така інформація дає мало для епістемології права. Додамо, що у сучасних умовах навіть мовний спосіб тлумачення (у контексті способів юридичного тлумачення) не буде ефективним засобом інтерпретації, наприклад, тексту Конституції, який має імпліцитний характер (маємо на увазі норми про людські права, конституційні цінності). У цьому контексті варто відзначити наскільки Європейський суд з прав людини застосовує вказаний спосіб, інтерпретуючи ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка забороняє катування, нелюдське та принижуюче гідність поводження та покарання. Наголосимо, що у межах європейських держав юридична лінгвістика сприймається, у першу чергу, як засіб пізнання національного права різних європейських держав (включаючи окремі питання взаємозв'язку права та мови).

Здобуті в межах юридичної лінгвістики знання є основою формування юридико-лінгвістичної теорії правознавства, яка не розглядає окремо право, окремо мову, не робить акцент на одному з цих об'єктів; для цієї теорії є єдиний об'єкт – право і мова.

Юридико-лінгвістична теорія, будучи складовою правознавства, дає розуміння права, правових явищ та процесів через соціокультурний контекст загалом і мовний, зокрема. Це пов'язує цю теорію з теоріями розуміння права, теорією правозастосування. Хоча, у першу чергу варто відзначити саме парадигмальний характер цієї теорії, що дозволяє дещо по-новому сприймати правові явища.

1. Мелкевик Б. Юридическая эпистемология и уже-право. Париж: Buenos Book International, 2017. 136 с.

Обушенко Наталія Миколаївна
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття принципу є одним з основоположних для багатьох сфер теорії та практики, не є у цьому винятком і правознавство – термін «принцип» широко використовується як у теорії права, так і в законодавстві. У тлумачних словниках сучасної української мови у слово «принцип» (від лат. «*principium*» – основа, початок, першоджерело [1, с. 461] вкладається такий зміст:

- основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку, політичного устрою;
- основний закон якої-небудь точної науки;
- особливість, покладена у підгрунття створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось;
- правило, покладене у підгрунття діяльності якої-небудь організації;
- внутрішнє переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [2, с. 1125].

Залежно від сфери застосування тлумачення принципу може мати певні особливості. Так, наприклад, О. О. Грицанов у Філософському словнику пише, що принципи слід розуміти як основу де-

якої сукупності фактів або знань, вихідний пункт пояснення або керівництва до дій [3, с. 554]. У логіці принцип – центральне поняття системи, що являє собою узагальнення та поширення деякого положення на всі явища галузі, з якої цей принцип абстраговано [3, с. 546]; основоположний першопочаток, основне положення, вихідний пункт, передумова якої-небудь теорії, концепції. В етиці принцип розуміється як внутрішнє переконання, максима, що задає загальну установку щодо дійсності, норм поведінки та діяльності [3, с. 506]. В. С. Мовчан, висвітлюючи сутність принципів в етиці, зазначає, що вони являють собою систему понять, що відображають вихідні, основоположні засади здійснення людської життєвості, шляхи і засоби творення людяності життя в єдності двох природ людини: тілесної і духовної, чуттєвої і раціональної. Вони розкривають закономірності творення стосунків у безпосередньому ставленні людини до природного та соціального світів. Принципи – основоположні засади формування ставлення людини до світу. Оскільки принципи відображають сутнісний бік відносин, вони є невід’ємною складовою світоглядних переконань та онтологічною засадою моральності. Багатство способів ставлення людини до дійсності, детермінованого якостями об’єктивного світу та змістом і характером людських потреб, розкривається у системі принципів. Отже, моральні принципи відображають вихідні засади творення людського життя на основі свідомого, творчого ставлення людини до світу. Лише в такому випадку вони є методологічними принципами аналізу рівня моральності життя. Принципи регулюють основні рівні організації життя: родову й видову його специфіку, індивідуальні вияви [4, с. 125]. З точки зору політології принципи розуміються як внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності. І. С. Михалко та К. М. Каковкіна тлумачать принципи політики як загальні керівні начала, що походять із вимог політики держави й пронизують усю діяльність відповідних органів та установ [5, с. 71]. В. Д. Бакуменко вважає, що принципи державного управління – прояви закономірностей у державному управлінні, відображені у вигляді певних положень, які застосовуються в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління. Як правило, продовжує науковець, – це фундаментальні, науково обґрунтовані, а в певних випадках і законодавчо закріплені положення, відповідно до яких будується і функціонує система державного управління [6, с. 564]. Принципи як поняття теорії відображають сутність і реальність процесів державного управління, підпорядковуючись певним законам. Принципи – це специфічні поняття, змістом яких є не стільки сама закономірність, відносини та взаємозв’язок, скільки наше знання про них. Вони є результатом узагальнення людьми об’єктивно діючих законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів та ознак, які стають спільним началом їх діяльності. Принципи управління характеризуються двома ознаками: 1) належністю до пізнаних наукою і практикою позитивних закономірностей; 2) зафіксованістю в суспільній свідомості (відповідних поняттях). Принцип державного управління покликаний спочатку в науковій, а згодом і в правовій формі відображати закономірності, що об’єктивно існують у державному управлінні та мають особливе значення для його організації і здійснення. Принципи державного управління – це фундаментальні істини, позитивні закономірності, керівні ідеї, основні положення й норми поведінки, що відображають закони розвитку відносин управління, сформульовані у вигляді певного наукового положення, закріпленого переважно у правовій формі, на основі якого будується і функціонує апарат державного управління. Принципи визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління, напрями й межі ухвалення управлінських рішень.

Згідно з точкою зору О. Ф. Скакун принципи права являють собою об’єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов’язання), які висувуються до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Інакше кажучи, це своєрідна система координат, у межах якої розвивається право, і водночас вектор, який визначає напрям його розвитку [7, с. 221]. Пізніше дослідниця визначила принципи права як загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу і порядку [8, с. 237].

За М. І. Матузовим, принципи права – це основні, вихідні начала, положення та ідеї, які виражають сутність права як специфічного соціального регулятора. Вони втілюють закономірності права, його природу і соціальне призначення, являють собою найбільш загальні правила поведінки, які або прямо формулюються в законі, або виводяться з його сенсу. Звісно, принципи права мають відображати і висловлювати основні цінності, на які орієнтується право. Принципи – це свого роду відправні пункти, що показують вектор правового регулювання. Вони є більш фундаментальними та узагальненими правилами поведінки, ніж юридичні норми; мають значну стійкість і стабільність, фіксуються переважно в конституціях або найважливіших законах. Принципи виступають своєрідною несучою

конструкцією, на основі якої створюються і реалізуються не лише норми, інститути або галузі, а й уся система права. Вони служать своєрідними орієнтирами для правотворчої (впливають на весь процес підготовки і видання нормативних актів), правозастосовної і правоохоронної діяльності. Від ступеня їх дотримання в прямій залежності перебуває рівень злагодженості, стабільності та ефективності правової системи [9, с. 82–83].

Принципи характеризують як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, так і вихідні керівні засади, відправні установки, що виражають сутність права і впливають з ідеєю справедливості та свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи. З давніх давен, принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якої поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи. Принципи не формулюють конкретних прав та обов'язків і не завжди забезпечуються конкретними законодавчими санкціями, однак від того, на яких принципах ґрунтується правовий порядок, можна значною мірою судити про характер самої держави (демократична, тоталітарна тощо). Провідна роль принципів забезпечується їх прямим чи непрямим закріпленням у нормах права. Ті засади, які не закріплено у правових приписах, можуть вважатися лише ідеями права, і належать вони до сфери правосвідомості. Їх іноді називають «правовими принципами», що передують створенню системи права. У свою чергу, принципи права можуть бути прямо сформульовані в законодавстві або ж впливати з його загального смислу. При цьому вони стають орієнтиром правотворчої і правозастосовної діяльності органів держави.

Н. Б. Болотіна під час дослідження трудового права визначила принципи як керівні засади й ідеї, зумовлені об'єктивними закономірностями існування, рівнем розвитку суспільства, що визначають зміст та спрямованість правового регулювання. Значення принципів права полягає в тому, що вони у стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси комплексу правових норм у конкретній сфері суспільних відносин [10, с. 93]. За допомогою зазначених принципів, зауважує дослідниця, виявляються закономірності та властивості права як самостійного соціального явища, вдосконалюються система, структура права і правове регулювання. Правові принципи є важливими для нормотворчої і правозастосовної діяльності. Вони слугують тим правовим орієнтиром, виходячи з якого, законодавець формує галузеві норми, вносить зміни і доповнення до чинних нормативних актів. Правові принципи допомагають глибше зрозуміти значення конкретних норм і визначають тенденції розвитку законодавства.

Принципи у трудовому праві, зазначають у своїх працях Л. П. Грузінова та В. Г. Короткін, відображають сутність і загальну спрямованість усієї системи норм трудового права, допомагають зрозуміти зміст трудового законодавства, його зв'язок з економікою та мораллю суспільства; визначають сутність майбутніх правових норм, дають змогу усунути прогалини в чинному трудовому законодавстві під час застосування правових норм; є однією з підстав об'єднання окремих норм трудового законодавства в систему цієї галузі; визначають становище суб'єктів трудового права, їх права й обов'язки тощо [11, с. 49–50].

В. П. Мельник і Н. Г. Солонинка, проаналізувавши наукові підходи до визначення поняття «принципи трудового права», виділити такі ознаки цієї категорії: 1) це засадничі ідеї, керівні (вихідні) засади, відправні положення, виражені в цій галузі права; 2) вони визначають сферу дії трудового права; 3) вони визначають порядок установлення прав та обов'язків суб'єктів, гарантії захисту їхніх прав і законних інтересів; 4) вони визначають зміст, спрямованість і закономірність правового регулювання трудових відносин; 5) вони зумовлюються об'єктивними закономірностями існування, рівнем розвитку суспільства; 6) вони є спрямованими на забезпечення єдності, цілісності й системності трудового права; 7) вони покликані сприяти ефективності права на працю та інших трудових прав на основі оптимального поєднання потреб та інтересів учасників правових відносин із питань праці. Виходячи з вищевказаних ознак, дослідники сформулювали власне визначення принципів трудового права, а саме: «принципи трудового права – це об'єктивно зумовлені рівнем розвитку суспільства та держави, характером і змістом соціально-трудова відносин загальноновизнані основоположні засади, відправні положення й керівні ідеї, які є основою трудового права, визначають сферу його дії, порядок установлення прав та обов'язків суб'єктів, гарантії захисту їхніх прав і законних інтересів; розкривають зміст, сутність і правове значення в суспільстві цієї галузі права, є основою для створення внутрішньо узгодженої та ефективної системи правових норм у сфері праці» [12, с. 135].

В. В. Жернаков, С. М. Прилипко й О. М. Ярошенко, висвітлюючи сутність принципів трудового права, зазначають, що принципи мають як відображати властивості відносин у їх статичному стані, так і служити основою для формування нових нормативних приписів, адекватних розвитку суспільних відносин відповідної галузі права. Основні принципи трудового права, відображаючи сутнісні

системні властивості цієї галузі, не можуть ґрунтуватися тільки на нормах, що визначають правове положення (статус) суб'єктів трудового права, їх діапазон є значно ширшим. Володіючи якістю нормативності та цілеспрямованості, вони відображають основний зміст, характер і тенденцію правового регулювання різних суспільних відносин із приводу застосування та організації праці працівників (трудових і тісно пов'язаних з ними інших суспільних відносин) [13, с. 265]. Принципи трудового права – це загальновизнані вихідні положення що визначають його сутність, зумовлюють єдність правового регулювання та закономірності розвитку системи норм трудового права. Значення принципів трудового права полягає у тому, що вони відображають у стислих формулюваннях зміст усієї системи трудового права, розкриваючи сутність усього трудового права, законодавства про працю та його зв'язок із соціально-економічною і техніко-організаційною політикою держави у сфері праці; визначають напрями подальшого розвитку законодавства про працю та забезпечують правильне й однакове застосування його норм; служать однією з головних підстав об'єднання окремих норм у системі цієї галузі; визначають правове становище суб'єктів трудового права, їх права та обов'язки; служать правовим підґрунтям формування й розвитку системи галузі, визначаючи її структуру, склад інститутів і зміст конкретних норм законодавства про працю.

Отже, враховуючи викладене вище щодо сутності та характерних властивостей принципів як у цілому, так і у сфері права зокрема, можемо визначити принципи систематизації трудового законодавства як основоположні ідеї й відправні вимоги, сформульовані внаслідок наукового вивчення об'єктивно існуючих закономірностей суспільного життя, у відповідності до яких мають здійснюватися заходи з упорядкування та вдосконалення структури трудового законодавства.

Розмірковуючи про принципи як про загальні, універсальні, відправні вимоги, засадничі положення та основоположні ідеї, не слід забувати, що вони не повинні сприйматися як постулати. На кожному етапі розвитку суспільства і держави виникає необхідність виокремлення та визначення відповідних принципів. Також слід наголосити, що хоча принципи і ґрунтуються на певних об'єктивно існуючих закономірностях, але і пояснюються ними, принципи є результатом узагальнення людьми об'єктивно діючих законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів та ознак, які стають спільним началом їх діяльності. Втім, вони не є безпосередньо цими закономірностями, а лише виражають рівень їх пізнання, розуміння людиною.

1. Словник іншомовних слів / укл.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута; Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ : Наукова думка, 2000. С. 461.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. С. 1125.
3. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. С. 554.
4. Мовчан В. С. Етика : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 483 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8972.html>.
5. Поняття принципів політики у сфері виконання кримінальних покарань / І. С. Михалко. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2 (2). С. 71.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / укл.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. С. 564.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. С. 221
8. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. С. 237.
9. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права : учебник / М. : Юристъ, 2004. С. 82–83.
10. Болотіна Н.Б. Трудове право України : підручник. 4-те вид., стер. Київ : Вікар, 2006. С. 93. (Серія: Вища освіта ХХІ століття).
11. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. Ч. 1. С. 49–50.
12. Мельник В. П., Солонинка Н. Г. Поняття і класифікація принципів трудового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44 (1). С. 135.
13. Трудове право : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів / В. В. Жернаков, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Харків : Право, 2012. 496 с. URL: https://pidruchniki.com/1765101943320/pravo/printsipi_trudovogo_prava.